

TÜRKİYE’İN SURIYE ile DIŞ TİCARETİNDEKİ GELİŞMELER

Emre BULUT¹

ÖZET

Bu çalışmada, 1969-2012 döneminde Türkiye’nin Suriye ile dış ticareti incelenmiştir. Ayrıca, 2009-2012 döneminde Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına (USTS) göre iki ülke arasındaki dış ticaretin gelişimine değinilmiştir. Türkiye’nin 1969-2012 döneminde Suriye ile olan dış ticareti dalgalanmalar göstermektedir. Bu dalgalanmalar genellikle siyasal nitelikli olup, sınır aşan sular ve güvenlik alanlarında ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, 2012 yılında Türkiye’nin dış ticaret ortakları arasında Suriye’nin konumu ihmal edilebilir seviyededir. Suriye’de devam etmekte olan iç savaşın, zaten zayıf durumda olan Türkiye-Suriye dış ticaretini daha da kötüleştirdiği açıktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Suriye, USTS, İhracat, İthalat

DEVELOPMENTS in FOREIGN TRADE of TURKEY WITH SYRIA

ABSTRACT

In this paper, foreign trade of Turkey with Syria is investigated from 1969 to 2012. In addition, it is mentioned to improvement of foreign trade between two countries with respect to Standard International Trade Classification (SITC) between 2009 and 2012. The foreign trade of Turkey with the Syria stated above has fluctuated due to certain political reasons such as status of trans-boundary waters and national security considerations during 1969-2012 period. Consequently, the share of Syria as a foreign trade partner with Turkey is negligible in 2012. It is obvious that the weak foreign trade relations among Turkey and Syria have worsen during the ongoing civil war in Syria.

Keywords: Turkey-Syria, SITC, Export, Import

¹ Arş. Gör., KTU İİBF İktisat Bölümü, emre_bulut@msn.com

GİRİŞ

Suriye ile ilişkiler gündeme geldiğinde, Suriye’de devam etmekte olan iç savaştan dolayı Türkiye ile aralarındaki dış ticaret ilk etapta dikkatten kaçmaktadır. Bundan dolayı, bu çalışmada, Türkiye’nin Suriye ile dış ticaret ilişkileri incelenmektedir.

Türkiye’nin Suriye ile ilişkilerinin dış ticaret boyutuna ilişkin, Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2012), Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2011), Birleşmiş Markalar Derneği (2012), İpekyolu Kalkınma Ajansı (2011), DPT (2007), Kuran (2006), Aydın (2004), Aras (2004) tarafından çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada, yukarıda zikredilen kaynaklara ilave olarak, yıllar içerisinde Suriye ile Türkiye arasındaki dış ticarete meydana gelen değişiklikler ve değişimlerin olası nedenlerine ve söz konusu ülkelerin arasındaki dış ticaretin USTS’ye göre dağılımı ele alınmaktadır.

Bu çalışmada, sözel anlatım yolu benimsenerek ulaşılabilen bilgiler yardımı ile 1969-2012 dönemindeki veriler analiz edilmektedir. Bu veriler, başta Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olmak üzere, CIA The World Factbook, The Economist Dergisi ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu yayınlarından sağlanmışken, IMF (Uluslararası Para Fonu), OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ve WB (Dünya Bankası) gibi kurumların yaptıkları çalışmalar da dikkate alınmıştır. Bu dönem içinde ayrıca Türkiye’nin USTS’ye göre Suriye’ye ihracatının ve bu ülkeden ithalatının 2009-2012 yılları arasında ne yönde değiştiği üzerinde durulmuştur.

Türkiye’nin Suriye ile olan dış ticareti incelendiğinde, siyasi ilişkilerin dış ticareti etkilediği söylenebilir. Zira hiçbir iktisadi olgu siyasi olgulardan ayrı düşünülemez. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin Suriye ile olan dış ticaretin su sorunu ve buna bağlı olarak güvenlik kaygılarından etkilendiği ifade edilebilir. Şöyle ki, 90’ların sonuna doğru Türkiye’nin Suriye karşı duyduğu güvenlik kaygıları azalınca iki ülke ekonomik ilişkileri ve dolayısıyla dış ticaretinde canlanma ortaya çıkmışken, 2011 yılının başından itibaren Suriye’de yaşanan iç savaşa Türkiye’nin kayıtsız kalmaması sonucunda tekrar bir güvenlik kaygısının belirmesiyle birlikte karşılıklı ekonomik ilişkilerde ve dolayısıyla dış ticarete gerileme yaşanmıştır.

Çalışmada Türkiye ve Suriye ekonomilerine çeşitli makroekonomik göstergeler açısından genel itibarıyla değinildikten sonra Suriye’nin dış dünya ile ticareti ve Türkiye ile aralarındaki dış ticaret (ihracat, ithalat, dış ticaret hacmi ve dış ticaretin USTS’ye göre dağılımı) hakkında temel bilgiler verilmektedir.

1. ÇEŞİTLİ MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER AÇISINDAN TÜRKİYE VE SURİYE EKONOMİLERİ

1.1. Nüfus, GSYİH, KBGSYİH, Büyüme Oranı, İşsizlik Oranı ve Enflasyon Oranı

Bu alt başlıkta Tablo 1 incelenerek Türkiye ve Suriye’nin 2011 yılında ortaya çıkan nüfuslarına, GSYİH’larına, KBGSYİH’larına, büyüme oranlarına, işsizlik oranlarına ve

enflasyon oranlarına değinilecektir. Suriye'nin dış ticareti ise bir sonraki başlığın (2.) konusunu oluşturacaktır.

Tablo 1: Türkiye ve Suriye Ekonomilerinin 2011 Yılındaki Temel Makroekonomik Göstergeleri

	Nüfus (Bin kişi)	GSYİH (Milyon \$)	KBGSYİH (\$)	Büyüme Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)
Türkiye	74.725	782.296	10.469	8,5	9,8	10,5
Suriye	20.821	64.700	3.108	- 2	14,9	4,8

Kaynak: CIA The World Factbook, 2012; TÜİK, 2012.

1.1.1. Türkiye

Türkiye'nin 2011 yılındaki nüfusu 74.725.000 kişi iken GSYİH 782.296 milyon ABD Dolarıdır (TÜİK, 2012). Buradan hareketle, Türkiye'nin 2011 yılındaki KBGSYİH'nın 10.469 ABD Doları olduğu söylenebilir. Büyüme oranı değerlendirilecek olursa, Türkiye ekonomisinin 2011 yılında bir önceki yıla göre % 8,5 oranında büyüdüğü görülmektedir. Bu büyümeye, özel sektör tüketim ve yatırım harcamalarındaki artışın ve özellikle iç talep kaynaklı canlanmanın neden olduğu söylenebilir. İlaveten, 2011 yılındaki bu büyüme oranı ile Türkiye dünyada Çin'den sonra en hızlı büyüyen ikinci ülke olmuştur.

2011 yılında, Türkiye'de işsizlik oranı ise % 9,8, enflasyon oranı ise % 10,5 seviyesindedir. Türkiye ekonomisinde enflasyonun bu seviyede olmasının nedeni, küresel risk iştahının zayıflaması sonucu Türk Lirası'nda gözlenen aşırı değer kaybı ve yılın son döneminde yönlendirilen fiyatlardaki ayarlamalar gösterilebilir (TOBB, 2012: 359).

1.1.2. Suriye

Suriye'nin 2011 yılındaki nüfusu 22.500.000 kişidir. GSYİH'sı ise yine CIA The World Factbook'tan alınan bilgilere göre 64.700 milyon ABD Dolarıdır. Böylece, Suriye'nin 2011 yılındaki KBGSYİH'sının 3.108 ABD Doları civarında olduğu ifade edilebilir. Büyüme oranına bakıldığında, Suriye ekonomisinin 2011 yılında bir önceki yıla göre büyümesi bir yana % 2 oranında daraldığı görülmektedir. Bu daralmanın sebebinin küresel kriz ve yaşanan iç savaşın Suriye ekonomisi üzerindeki baskıları artması olduğu belirtilebilir (Birleşmiş Markalar Derneği, 2012: 12).

Bununla birlikte, Suriye'de 2011 yılında, işsizlik oranı ise % 14,9 iken, enflasyon oranı % 4,8'dir. Enflasyonun düşük seviyede kalma nedeninin yaşanan küresel kriz olduğu söylenebilir (Birleşmiş Markalar Derneği, 2012: 15).

Bu bilgiler topluca değerlendirildiğinde, KBGSYİH değerinin Türkiye'de Suriye'ye göre yaklaşık olarak 3,5 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Öte yandan enflasyon oranının düşük olması, Suriye ekonomisinin Türkiye ekonomisine oranla 2011 yılında fiyat istikrarını daha fazla sağladığını ortaya koymaktadır. İlaveten, işsizlik oranı Türkiye'de daha fazla gerçekleşmiştir.

1.2. GSYİH'nın Sektörel Dağılımı

Türkiye ve Suriye ekonomilerinde GSYİH'nın sektörel dağılımının gösterildiği Tablo 2 incelendiğinde; Türkiye ekonomisinde tarım sektörünün GSYİH içindeki payı % 8,1, sanayi sektörünün payı % 20,1 ve hizmetler sektörünün payı % 71,8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2: 2011 yılında Türkiye ve Suriye Ekonomilerinde Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları (%)

	Tarım	Sanayi	Hizmetler
Türkiye	8,1	20,1	71,8
Suriye	17,1	27,3	55,6

Kaynak: TOBB, 2012: 359; CIA The World Factbook; Birleşmiş Markalar Derneği, 2012: 15.

Suriye ekonomisinde sektörlerin GSYİH içindeki paylarına bakıldığında ise, tarım sektörü Suriye GSYİH'nın % 17,1'ini oluşturmaktayken sanayi sektörü % 27,3'ünü oluşturmaktadır. Son olarak hizmetler sektörünün GSYİH içindeki paylarına bakılacak olursa; söz konusu oranın %55,6 olduğu görülmektedir.

Bu bilgiler bir arada incelendiğinde, tarım sektörünün GSYİH içindeki payının diğer sektörlerle göre göreceli düşük olmasından dolayı her iki ülkenin de gelişmekte olan ülke konumunda oldukları söylenebilir.

2. SURİYE'NİN DIŞ TİCARETİ

Bu alt başlıkta Tablo 3 göz önünde bulundurularak Suriye'nin dış ticareti hakkında çeşitli bilgiler (toplam ihracat ve ithalat, Suriye'nin 2011 yılı itibariyle ihracat ve ithalattaki ortakları, ihracat/ithalat, dış ticaret hacmi/GSYİH oranları ve Suriye dış ticaretinin USTS'ye göre dağılımı) verilecektir.

2003-2011 döneminde Tablo 3'te gösterildiği üzere, Suriye'nin dış ticaret hacmi 2010 yılında maksimum seviyeye ulaşmıştır. 2011 yılında ise bir önceki yıla göre ihracatta % 7 ve ithalatta % 17,2 oranında bir azalmanın gerçekleşmesinden dolayı dış ticaret hacminde bir azalma meydana gelmiştir.

The Economist'in verilerine göre, Suriye, 2011 yılında 11,3 milyar ABD Doları ihracat yapmıştır. Öte yandan, 14,4 milyar ABD Doları ithalat gerçekleştirmiştir. İhracattaki ortaklarından bazıları Irak (% 38,8), İtalya (% 7,9), Almanya (% 7,1), Suudi Arabistan (% 6,5) ve Kuveyt (% 4,2)'dir. İthalattaki ortaklarından bazıları ise, Suudi Arabistan (% 14,8), Çin (% 10), Birleşik Arap Emirlikleri (% 7,3), Türkiye (% 6,8), İran (% 5,4), İtalya (% 5,1), Rusya (% 4,6) ve Irak (% 4,4)'dir (CIA The World Factbook, 2012).

Tablo 3 incelenmeye devam edildiğinde, 2011 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 78,5 civarındadır. Bu oran, Suriye'nin ithalatın önemli bir kısmını karşılayabildiğini göz önüne sermektedir. Dış ticaret hacmi/GSYİH oranı, ekonomide dış

ticaretin yerinin belirlenmesine imkân sağlamaktadır. Yani ülkenin dışa açıklık seviyesini ortaya koymaktadır. Bu oran, 2011 yılı itibariyle Suriye’de % 40 civarındadır. Bu durumda Suriye’nin de yoğun şekilde dış ticaret yapmadığı görülmektedir. Yani dış ticarete fazlaca açık bir ülke konumunda değildir. Diğer bir ifadeyle, Suriye, uluslararası ticarete dünya ile entegrasyonu büyük ölçüde sağlayamamıştır. Bu oran, Suriye’de yaşanan iç savaştan ötürü 2012 yılında düşme eğilimi gösterebilir.

Tablo 3: 2003-2011 Döneminde Suriye’nin Dış Ticareti (Milyar ABD Doları)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET HACMİ
2003	5,7	5,1	10,8
2004	7,3	7,9	15,2
2005	8,6	10,5	19,1
2006	10,2	9,3	19,5
2007	11,5	13,6	25,1
2008	12,6	14,5	27,1
2009	11,76	13,34	25,1
2010*	12,2	17,4	29,6
2011	11,3	14,4	25,7

Kaynak: <http://birlesmismarkalar.org.tr/images/UF/file/hedef-ulke-raporlari/Suriye.pdf>

* Suriye’ye ait veriler, UN Comtrade’den alınmıştır.

Suriye’nin 2010 yılında dış dünyaya toplam ihracatının ve dış dünyadan toplam ithalatının USTS’ye göre dağılımının gösterildiği Tablo 4 incelendiğinde; Suriye’nin, USTS sınıflarında gerçekleştirdiği ihracat, dış dünyaya gerçekleştirdiği toplam ihracatın sırasıyla % 16,8’ine, % 0,2’sine, % 3,5’ine, % 44’üne, % 5,3’üne, % 5,5’üne, % 8,9’una, % 2’sine, % 6,3’üne ve % 7,5’ine denk geldiği görülmektedir.

Söz konusu sınıflardan gerçekleştirdiği ithalat ise, dış dünyadan gerçekleştirdiği toplam ithalatın sırasıyla % 16’sına, % 2,2’sine, % 4,7’sine, % 19,7’sine, % 1,1’ine, % 13’üne, % 21’ine, % 20,5’ine, % 1,8’ine ve % 0,004’üne tekabül etmektedir.

Tablo 4: 2010 yılında Toplam Suriye İhracatının ve İthalatının USTS’ye Göre Dağılımı (Bin ABD Doları)

USTS KODU	USTS ADI	İHRACAT	İTHALAT
0	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	2.140.347	2.806.723
1	İçki ve tütün	113.998	381.798
2	Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler	432.023	809.306
3	Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler	5.632.958	3.432.468
4	Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	664.185	179.703
5	Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	699.309	2.277.807
6	Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	1.133.845	3.666.453
7	Makinalar ve ulaştırma araçları	242.745	3.595.938
8	Çeşitli mamul eşya	803.620	315.971

9	USTS’de sınıflandırılmamış eşyalar (tedavülde olmayan paralar, parasal tabanlı altınlar)	946.243	691
Toplam		12.809.273	17.466.858

Kaynak: Central Bureau of Statistics in Syria, 2013.

3. TÜRKİYE ve SURIYE ARASINDAKİ DIŞ TİCARETİN SEYRİ

Bu alt başlıkta, Türkiye ile Suriye arasındaki dış ticaret Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına göre ele alınmaktadır. Öte yandan, Suriye’nin Türkiye ile arasındaki dış ticaretin seyrinin zaman içerisinde nasıl şekillendiğine, Türkiye’nin, Suriye’ye ne kadarlık ihracat yaptığına, ihracata en çok hangi sınıfların konu olduğuna, Türkiye’nin Suriye’den ne kadarlık ithalat gerçekleştirdiğine ve ithalata en fazla hangi sınıfların konu olduğuna değinilmektedir.

1969-2012 döneminde Türkiye ve Suriye arasındaki dış ticaretin seyri Tablo 5, Grafik 1 ve Grafik 2’de gösterilmektedir. Söz konusu tablo ve şekiller incelendiğinde, Türkiye’nin Suriye ile arasındaki dış ticaretinde dalgalı seyirlerin yaşandığı görülmektedir. Bu dalgalı seyirler, çoğunlukla Türkiye dışında gerçekleşen olayların bir sonucudur. Buradan hareketle, bu olayların ne olduklarına, dış ticareti ne yönde etkilediklerine, 2009 ve 2012 yılları arasında ihracatın ve ithalatın USTS bazında ne yönde değiştiğine ve 2012 yılında Türkiye’nin Suriye ile arasındaki dış ticaretin USTS’ye göre dağılımına aşağıda değinilecektir.

Soğuk Savaş döneminin özelliklerinden dolayı, Suriye-Türkiye ilişkilerinde ve dolayısıyla iki ülke arasındaki dış ticarete genel itibariyle inişli-çıkışlı bir seyir izlenmekle birlikte 2012 yılı hariç köklü ve belirgin bir değişiklik yaşanmamıştır.

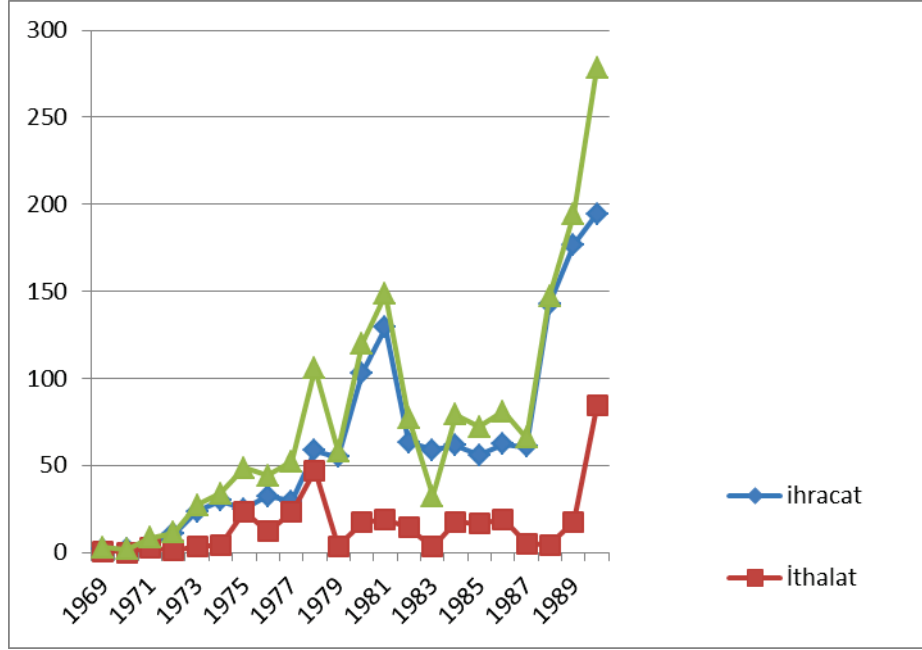
Tablo 5: 1969-2012 Döneminde Türkiye’nin Suriye’ye Gerçekleştirdiği İhracat ve Suriye’den Gerçekleştirdiği İthalat (Milyon ABD Doları)

Yıl	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET HACMİ
1969	2	0,7	2,7
1970	1,7	0,012	1,712
1971	5,4	2,9	8,3
1972	10,4	1	11,4
1973	23,4	3,7	27,1
1974	29,7	4,1	33,8
1975	25,1	23,3	48,4
1976	32,2	12	44,2
1977	29,2	23,1	52,3
1978	58,5	47,2	105,7
1979	54,8	3,4	58,2
1980	102,9	17,2	120,1
1981	129,4	19	148,4
1982	63,1	14,2	77,3

1983	58,9	3,3	62,2
1984	61,6	17,7	79,3
1985	55,8	16,3	72,1
1986	62,1	19	81,1
1987	60,6	5,1	65,7
1988	142,9	4,3	147,2
1989	176,7	17,7	194,4
1990	194,4	84,3	278,7
1991	264,2	66,8	331
1992	216,1	53,7	269,8
1993	238,8	68,4	307,2
1994	253,8	43,8	297,6
1995	272,1	258,1	530,2
1996	307,7	311,4	619,1
1997	268,7	456,2	724,9
1998	309	308	617
1999	232,2	307	539,2
2000	184,2	545,2	729,4
2001	281,1	463,4	744,5
2002	266,7	314,7	581,4
2003	410,7	261,1	671,8
2004	394,7	247,5	642,2
2005	551,6	142,5	694,1
2006	609,4	187,2	796,6
2007	797,7	259,2	1.056,9
2008	1.115	323,6	1.438,6
2009	1.421,6	221,4	1.643
2010	1.844,6	452,4	2.297
2011	1.609,8	336,6	1.946,4
2012	502,8	67,4	570,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu: 2013.

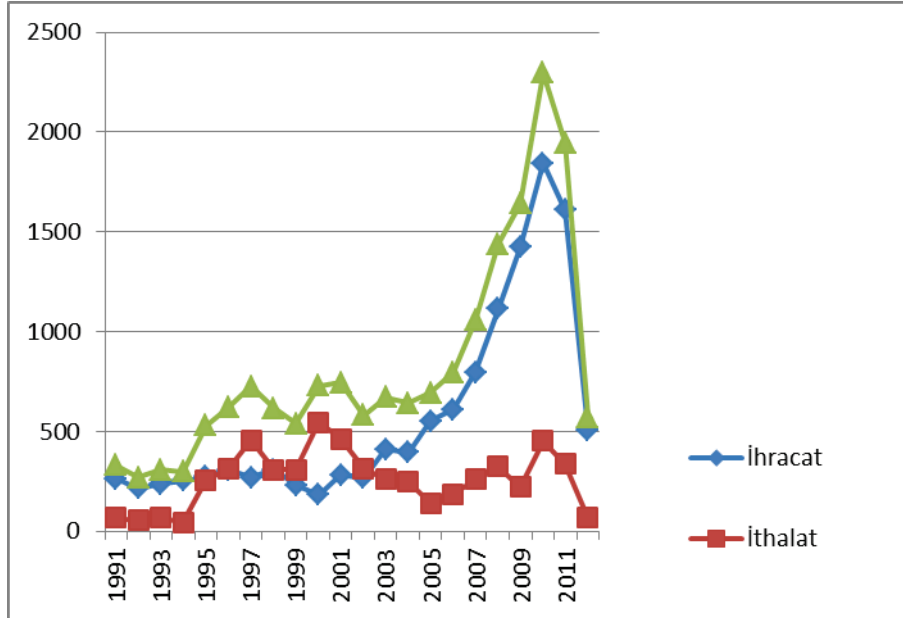
Suriye’de 1960’lı yıllar boyunca devam eden iktidar mücadeleleri, 13 Kasım 1970’te Hafız Esad’ın yönetimi ele geçirmesiyle sona ermiştir. Söz konusu siyasi istikrarsızlığın sona ermesi, 70’li yılların ikinci yarısına kadar Türkiye ve Suriye arasındaki dış ticaret hacminin artan seyir izlemesine neden olduğu söylenebilir (Grafik 1).

Grafik 1. 1969-1990 Döneminde Türkiye ve Suriye Arasındaki Dış Ticaret Hacmi (Milyon ABD Doları)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu: 2013.

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) Türkiye'yi güçlendireceğine inanan ve bundan rahatsızlık duyan Suriye, GAP için kullanılan şantiyelerin PKK tarafından baskınlarla tahrip edilmesini projeyi geciktirici unsur olarak desteklemiştir. GAP'a bağlı gelişen su sorunu zamanla terör sorunu ile birlikte anılmaya başlanmıştır. Bu yüzden Türkiye-Suriye ilişkilerinde terör, iki ülkeyi savaşın eşiğine getirecek sorunlar yaratmıştır. 1980'ler ve 1998 arasındaki dönemde iki ülke arasında su ve terör sorunlarının yaşanması, ilişkilerin normal diplomatik ilişkilerle ve gerginlik arasında gidip gelmesine neden olmuştur (Gaytancıoğlu, 2008: 48,77-78). Bu durumun ekonomik ilişkilerde de böyle olduğu söylenebilir ve iki ülke arasındaki dış ticaretin söz konusu dönemde dalgalı bir seyir izlemesine sebep olduğu ileri sürülebilir (Grafik 1 ve Grafik 2).

Terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması ve akabinde iki ülke arasında 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı, iki ülke ilişkilerinde yeni bir döneme girilmesine neden olmuştur ve ilişkiler yumuşamaya başlamıştır. Yumuşamaya başlayan ilişkiler, kendisini ekonomik ilişkilerde de hissettirmiş, dış ticaret hacminde artışlar yaşanmaya başlamıştır.

Grafik 2: 1991-2012 Döneminde Türkiye ve Suriye Arasındaki Dış Ticaret Hacmi (Milyon ABD Doları)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu: 2013.

ABD'nin Ortadoğu'daki emperyalist tutumu, 2000 yılında Suriye'de iktidarı devralan Beşar Esad'ın Türkiye ile olan ilişkilere önem vermeye başlaması ve Türkiye'de siyasi istikrarın sağlanmasıyla, 2002 yılından sonra iki ülke birbirine yakınlaşmaya başlamıştır. Bu durum etkisini iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde de göstermeye başlamıştır ve 2011 yılına kadar iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2004 yılı hariç her geçen yıl artmaya başlamıştır (Grafik 2).

Bununla birlikte, Esad Rejimi, zaman içerisinde sert ve baskıcı yöntemleri Rejimi sağlamlaştırmak adına kullanmaktan çekinmemiştir. Esad ülkeyi koruyacak profesyonel ordunun yanında Rejimin koruyuculuğunu yapacak, kendi yakınlarından özel muhafaza birliği oluşturmuştur. Cumhurbaşkanlığı Güvenlik Konseyi, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Birliği, Mücadele Birlikleri, Milli İstihbarat Örgütü, Askeri İstihbarat, Hava Kuvvetleri İstihbaratı gibi çeşitli güvenlik kurumları ile ülkedeki en önemli baskı unsuru olarak gösterilebilecek durum Suriye'nin bir muhaberat ya da polis devleti olmasıdır. Cumhurbaşkanlığı Muhafız Birliği Esad'ın kardeşi Mahir Esad tarafından komuta edilmesiyle öne çıkmaktadır. Bu sistem ile ülkedeki her şey, her insan ve her yer gözetim ve denetim altındadır. Günlük hayatı bile derinden etkileyen bu baskı, Suriye'deki ayaklanmaların en temel nedenlerinden biridir (Süer, 2012: 6).

İlk olarak 17 Mart 2011'de Daraa'da başlayan Yönetim karşıtı gösteriler ülkenin büyük bölümüne yayılmış, bu gösterilere karşı Rejim güçlerinin ve Rejime bağlı

paramiliter grupların başvurdukları şiddetin etkisiyle Suriye, kırılması zor bir şiddet sarmalının içine girmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2012). Türkiye konunun stratejik boyutuna ilaveten insani boyutuyla da ilgilendiğinden dolayı Suriye'deki bu şiddet olaylarına sessiz kalmamış ve Suriye'ye çeşitli yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bu yaptırımlardan biri, 25 Temmuz 2012 itibariyle iki ülke arasındaki sınırın kısmen kapatılması olmuştur. Şöyle ki; Cilvegözü, Karkamış ve Öncüpınar sınır kapılarından geçici olarak Türkiye Cumhuriyet vatandaşlarının gerek ticari gerekse yolcu olarak Suriye'ye çıkışları durdurulmuştur. Sadece Akçakale ve Yayladağı sınır kapılarından insanların geçişine izin verilmeye başlanmıştır. Şiddet olayları, Türkiye tarafına yakın bölgelerde de etkisini göstermiştir. Suriye Rejimine bağlı birlikler ile muhalif güçler arasında Türkiye sınırına yakın bölgelerde 20 Eylül 2012 tarihinden itibaren çatışmalar sürekli olarak şiddetlenmiş ve Suriye tarafından atılan havan mermileri Şanlıurfa Akçakale ilçesine isabet etmiştir. Diplomatik kanallar izlenerek Suriye tarafına yapılan tüm uyarılara ve girişimlere rağmen söz konusu eylemler devam etmiş; 3 Ekim 2012 tarihinde Suriye askeri birlikleri tarafından atılan havan mermilerinin Akçakale ilçe merkezine düşmesi sonucunda, tamamı kadın ve çocuk beş kişi hayatını kaybetmiş ve çok sayıda kişi yaralanmıştır. Suriye Rejimi tarafından yürütülen askeri harekâtlar, yapılan uyarılara rağmen Türkiye'nin ulusal güvenliğine ciddi tehdit ve riskler oluşturan bir aşamaya ulaşmıştır. Türkiye'ye yönelebilecek ilave risk ve tehditlere karşı zamanında süratle hareket etmek, gerekli tedbirleri almak amacıyla 4 Ekim 2012 tarihinde tezkere hazırlanmış ve kabul edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2012). Bu durumların etkisiyle, yani Suriye'deki mevcut durumun, bölgesel ve uluslararası güvenlik ve barış açısından tehdit oluşturmayı sürdürmesinden, 2012 yılında iki ülke arasındaki ticaretin durma noktasına geldiği söylenebilir (Şekil 2).

Genel itibarıyla bir değerlendirme yapılacak olursa, Suriye ile ilişkiler normal diplomatik ilişkilerden, siyasi ve askeri tansiyonlara kadar uzanan düzensiz bir seyir takip etmiştir.

2009 yılında Türkiye'nin toplam Suriye ihracatı ve ithalatındaki payı sırasıyla % 3,1 ve % 7,6 olarak gerçekleşmişken bu oranlar 2010 yılında sırasıyla % 5,1 ve % 9,5 olarak gerçekleşmiştir (Central Bureau of Statistics in Syria, 2012). Fakat iç savaşın patlak verdiği 2011 yılında ise bu oranlar sırasıyla % 3,3 ve % 9,2 şeklinde gerçekleşmiştir (CIA-The World Factbook, 2012). Türkiye'nin Suriye'de yaşanan iç savaşa verdiği tepkilerin her geçen gün artmasından ve bu durumun etkisiyle de iki ülke arasındaki gerek ihracatın gerekse de ithalatın azalmasından dolayı, 2012 yılında ortaya çıkacak olan oranların, bu durumdan olumsuz yönde etkileneceği belirtilebilir.

3.1. Türkiye ve Suriye Arasındaki İhracatın USTS'ye Göre Dağılımı

Bu alt başlıkta, Türkiye ile Suriye arasındaki ihracatın USTS'ye göre dağılımı Türkiye'nin verileri göz önünde bulundurularak Tablo 6 ve Tablo 7 yardımıyla değerlendirilecektir.

Tablo 6: 2009-2012 Döneminde Türkiye'nin Suriye'ye Gerçekleştirdiği İhracatın USTS'ye Göre Dağılımı (Milyon ABD Doları)

USTS KODU	İHRACAT			
	2009	2010	2011	2012
0	177,6	199,1	125,9	85,2
1	6,5	9,9	6,8	7,8
2	47,6	56,3	62,5	22,9
3	208,8	585,9	378,2	164,9
4	40,9	25,6	35,5	26,7
5	101,2	109,6	105,5	30
6	564,3	584,1	680,9	110,3
7	222,9	210,3	165,7	32,3
8	50,1	62,7	47,9	18,1
9	1,1	0,588	0,464	4,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu: 2013.

Türkiye'nin Suriye'ye gerçekleştirdiği ihracatın USTS'ye göre dağılımının gösterildiği Tablo 6'ya bakılacak olursa, 2010 yılında 2009 yılına göre en fazla artışın % 180 ile mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler sınıfında ve en fazla azalışın ise % 50,3 ile USTS'de sınıflandırılmamış eşyalar (tedavülde olmayan paralar, parasal tabanlı altınlar) sınıfında olduğu görülmektedir. 2011 yılında 2010 yılına göre en fazla artış % 38,3 ile hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar sınıfında meydana gelmişken, en fazla azalış % 36,7 ile canlı hayvanlar ve gıda maddeleri sınıfında gerçekleşmiştir. 2012 yılında 2011 yılına göre en fazla artış 8,1 kat ile USTS'de sınıflandırılmamış eşyalar (tedavülde olmayan paralar, parasal tabanlı altınlar) sınıfında söz konusuysen, en fazla azalış % 83,9 ile başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar sınıfında ortaya çıkmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013).

Tablo 7: 2012 Yılında Toplam Türkiye İhracatının ve İthalatının USTS'ye Göre Dağılımı (Bin ABD Doları)

USTS KODU	USTS ADI	İHRACAT	İTHALAT
0	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	12.695.538	6.339.085
1	İçki ve tütün	1.097.789	638.585
2	Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler	4.493.488	18.630.083
3	Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler	7.706.743	60.112.075
4	Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	1.061.061	1.943.070
5	Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	8.917.980	29.685.925
6	Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	41.300.559	36.037.293
7	Makinalar ve ulaştırma araçları	37.457.114	61.604.551
8	Çeşitli mamul eşya	24.337.511	13.154.167
9	USTS'de sınıflandırılmamış eşyalar (tedavülde olmayan paralar, parasal tabanlı altınlar)	13.492.996	8.392.119

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu: 2013

Tablo 6 incelenmeye devam edilecek olursa, söz konusu sınıflar, Türkiye'nin 2012 yılında Suriye'ye gerçekleştirdiği toplam ihracatın sırasıyla, yaklaşık olarak % 16,9'una, % 1,6'sına, % 4,6'sına, % 32,8'ine, % 5,4'üne, % 5,9'una, % 21,9'una, % 6,4'üne, % 3,7'sine, % 0,8'ine tekabül etmektedir. Bu durumda Türkiye'nin Suriye'ye en fazla mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler sınıfını ihraç ettiği görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013).

Türkiye'nin dış dünyaya toplam ihracatının USTS'ye göre dağılımının gösterildiği Tablo 7 incelendiğinde, Türkiye'nin söz konusu sınıfların yine sırasıyla % 0,6'sını, % 0,7'sini, % 0,5'ini, % 2,1'ini, % 2,5'sini, % 0,3'ünü, % 0,2'sini, % 0,08'ini, % 0,07'sini ve % 0,03'ünü Suriye'ye ihraç ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, 2012 yılında ihracatta Suriye'nin Türkiye için önemli bir ortak olmadığını ortaya koymaktadır. Şöyle ki; Türkiye söz konusu dönemde dış dünyaya yaptığı ihracatın yaklaşık olarak % 0,3'ünü Suriye'ye gerçekleştirmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013).

3.2. Türkiye ve Suriye Arasındaki İthalatın USTS'ye Göre Dağılımı

Bu alt başlıkta, Türkiye'nin Suriye'den gerçekleştirdiği ithalatın USTS'ye göre dağılımı Türkiye'nin verileri dikkate alınarak Tablo 7 ve Tablo 8 yardımıyla incelenecektir.

Tablo 8: 2009-2012 Döneminde Türkiye'nin Suriye'den Gerçekleştirdiği İthalatın USTS'ye Göre Dağılımı (Milyon ABD Doları)

USTS KODU	İTHALAT			
	2009	2010	2011	2012
0	3,9	12	11	11,8
1	0,023	0,027	0,07	-
2	60,3	127,7	38,9	26
3	60,2	90,5	57,9	0,187
4	2,7	2,3	0,467	0,152
5	9,1	27,2	55,2	6,4
6	69,9	176,3	139,4	15,1
7	2,8	2,9	6,5	2,3
8	9	12,6	26,9	5,3
9	-	0,003	0,009	0,006

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu: 2013

Türkiye'nin Suriye'den gerçekleştirdiği ithalatın USTS'ye göre dağılımının gösterildiği Tablo 8 değerlendirilecek olursa, 2010 yılında 2009 yılına göre en fazla artış % 205 ile canlı hayvanlar ve gıda maddeleri sınıfında ve tek azalış ise % 17,5 ile hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar sınıfında kendisini göstermiştir. 2011 yılında 2010 yılına göre en fazla artış % 200 ile USTS'de sınıflandırılmamış eşyalar (tedavülde olmayan paralar, parasal tabanlı altınlar) sınıfında ortaya çıkmışken, en fazla azalış % 79,7 ile hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar sınıfında görülmektedir.

2012 yılında 2011 yılına göre tek artış % 7,4 ile canlı hayvanlar ve gıda maddeleri sınıfında söz konusuysen, en fazla azalış % 100 ile içki ve tütün sınıfında meydana gelmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013).

Tablo 8 değerlendirilmeye devam edilecek olursa, söz konusu sınıflar, Türkiye'nin 2012 yılında Suriye'den gerçekleştirdiği toplam ithalatın sırasıyla, yaklaşık olarak % 17,6'sına, % 0, % 38,6'sına, % 0,27'sine, % 0,22'sine, % 9,6'sına, % 22,5'ine, % 3,4'üne, % 7,9'unave % 0,008'ine denk gelmektedir. Bu durumda Türkiye'nin Suriye'den en fazla Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler sınıfını ithal ettiği anlaşılmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013).

Türkiye'nin dış dünyaya toplam ithalatının USTS'ye göre dağılımının gösterildiği Tablo 7 incelendiğinde, Türkiye'nin söz konusu sınıfların yine sırasıyla % 0,18'ini, % 0'ını, % 0,13'ünü, % 0,0003'ünü, % 0,007'sini, % 0,02'sini, % 0,04'ünü, % 0,003'ünü, % 0,04'ünüve % 0,00007'sini Suriye'den ithal ettiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, 2012 yılında ithalatta Suriye'nin Türkiye için önemli bir ortak olmadığını göz önüne sermektedir. Şöyle ki; Türkiye söz konusu dönemde dış dünyadan yaptığı ithalatın yaklaşık olarak % 0,02'sini Suriye'den gerçekleştirmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012).

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Türkiye'nin Suriye ile siyasi ilişkileri dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin Suriye ile olan ekonomik ilişkileri de bu durumdan etkilenmiştir ve 1969-2012 döneminde dış ticarete zaman zaman dalgalı seyirler yaşanmıştır.

Bu bağlamda, GAP'ın hayata geçirilmesini engellemek veya geciktirmek için Suriye'nin PKK terör örgütüne destek vermesi, 80'lerden 90'ların sonuna kadar Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkilerin zaman zaman bozulmasına neden olmuştur ve söz konusu dönemde iki ülke arasındaki dış ticarete dalgalanmalar yaşanmıştır. Terör örgütü liderinin Suriye'den çıkartılması ve hemen ardından iki ülke arasında 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı neticesinde ilişkiler rayına oturmaya başlamış ve dış ticaret hacmi 2011 yılına kadar artış göstermiştir. Fakat Suriye'de yaşanan ayaklanmalara karşı Suriye yönetiminin gün geçtikçe sert tedbirler alması, Türkiye'nin aynı şekilde sert tepkiler vermesine neden olmuş ve en son Temmuz 2012'de iki ülke arasındaki sınır, kritik bir kararla Türkiye tarafından kısmen kapatılmıştır. Ayrıca, Suriye tarafından gelen tehditlere karşı zamanında ve süratle hareket etmek amacıyla Ekim 2012'de bir tezkere çıkartılmıştır. Bu durumların etkisiyle gelişen ekonomik ilişkiler bozulmaya başlamış ve iki ülke arasındaki dış ticaret durma noktasına kadar gelmiştir.

2012 yılında Türkiye, Suriye'den en fazla mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler sınıfını ihraç etmişken, Suriye'den en fazla akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler sınıfının ithalatı yapılmıştır. Bununla birlikte, USTS sınıfları arasında Türkiye'nin dış dünyaya yaptığı ihracatın içinde Suriye'ye gerçekleştirilen ihracatın payları % 0,03 ile % 2,5 arasındadır. İthalatta ise bu oranlar, % 0,00007 ve % 0,18 arasında değişmektedir.

Buradan hareketle, Suriye'nin hem Türkiye'nin ihracatında hem de ithalatında önemli paylara sahip olmadığı görülmektedir. Şöyle ki; Türkiye'nin söz konusu dönemde Suriye'ye gerçekleştirdiği ihracat dış dünyaya gerçekleştirdiği ihracatın yaklaşık olarak % 0,3'ünü oluşturmaktayken, Türkiye'nin söz konusu dönemde Suriye'den yaptığı ithalat dış dünyadan yaptığı ithalatın yaklaşık olarak % 0,02'sini oluşturmaktadır.

2012 yılında 2011 yılına göre Türkiye'nin içki ve tütün ve USTS'de sınıflandırılmamış eşyalar (tedavülde olmayan paralar, parasal tabanlı altınlar) sınıfları hariç diğer bütün sınıflarda Suriye'ye ihracatında ve canlı hayvanlar ve gıda maddeleri sınıfı dışında diğer bütün sınıflarda Türkiye'nin Suriye'den ithalatında azalmalar meydana gelmiştir. Bundan dolayı, Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı % 68,8 oranında azalmışken Suriye'den ithalatı ise % 80 oranında azalmıştır. 2011 yılı başından beri Suriye'de devam eden iç savaşa Türkiye'nin kayıtsız kalmaması ve Temmuz 2012 itibariyle Suriye ile sınırını kısmen kapatması, bu durumun nedeni olarak gösterilebilir.

KAYNAKÇA

AYDIN, M. ve ARAS, D. (2004), "Ortadoğu'da Ekonomik İlişkilerin Siyasi Çerçevesi; Türkiye'nin İran, Irak ve Suriye İle Bağlantıları", **Uluslararası İlişkiler**, 1 (2), 103-128.

Birleşmiş Markalar Derneği (2012), **Suriye Ülke Raporu**, İstanbul: BMD Yayınları.

Central Bureau of Statistics in Syria (2013), **Dış Ticaret İstatistikleri**, Şam: CBSSYR Yayınları.

CIA-The World Factbook (2012), "Syria", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, (30.11.2012).

GAYTANCIOĞLU, K. (2008), **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

<http://birlesmismarkalar.org.tr/images/UF/file/hedef-ulke-raporlari/Suriye.pdf>, (21.12.2012).

KURAN, B. S. (2006), **Türkiye'nin Komşuları İle Ticari İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Statistical Centre of Iran (2012), **Nüfus İstatistikleri**, Tahran: SCI Yayınları.

SÜER, B. (2012), "Suriye'de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi", **Orta Doğu**, 6 (2), 1-20.

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2012), "Türkiye – Suriye Siyasi İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (08.10.2013).

Türkiye İstatistik Kurumu (2013), **Dış Ticaret İstatistikleri**, Ankara: TÜİK Yayınları.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2012), **Ekonomik Rapor 2011**, Ankara: TOBB Yayınları.

United Nations Commodity Trade (2013), **Dış Ticaret İstatistikleri**, New York: Comtrade Yayınları.